

מבט על, גיליון 548, 12 במאי 2014

הסכם הפיוס הפלסטיני – בין מלאכת פלסתר להזדמנות לשינוי

קובי מיכאל ואודי דקל

הסכם הפיוס הפנים פלסטיני בין פתח לחמאס דומה במהותו להסכמים קודמים בין שני הארגונים (מכה 2007, קהיר 2011 והצהרת דוחא 2012) והוא כולל הקמת ממשלת הסכמה לאומית של טכנוקרטים בראשותו של הנשיא עבאס ועריכת בחירות לפרלמנט ולנשיאות הרשות הפלסטינית. בהבנות שגובשו הוחלט על דחיית הדיון בסוגיה הביטחונית הכוללת את עתיד הזרוע הצבאית של החמאס ויכולותיה. הנושא יטופל במסגרת וועדה ביטחונית שתוקם רק לאחר הקמת ממשלת האחדות. המשמעות, היא המשך המצב הקיים, קרי, ניהול נפרד של הגדה המערבית ועזה. ההסכם אינו מציין תאריכים מחייבים להשלמת ההתייעצויות להקמת ממשלת האחדות, ואין בו תאריך ברור לעריכת הבחירות גם לאחר השלמת הרכבת הממשלה.

ניתוח הסכם הפיוס הפלסטיני מחייב התבוננות אל מה שאין בו, לא פחות מהניסיון להבין את מה שיש בו. למרות דלות סעיפיו של ההסכם, המתייחס לשני נושאים בלבד, ולמרות חשיבותם הרבה של הנושאים הנעדרים מן ההסכם, שעלולים כנראה להפוך לרושץ בכל הנוגע לסיכויי יישומו, חשוב להתייחס למשמעויות הנובעות מעצם תקפותו לעת הזו.

אל ההסכם הגיעו הצדדים כתוצאה מחולשה פנימית, כל צד בשל התערערות מתמשכת של בסיס הלגיטימציה והתמיכה הציבורית בו. במובן זה, מדיניות הפנים של שני הגורמים הפלסטינים הכתיבה את המהלך. החמאס נתון במצב של שפל בשל העימות מול השלטון המצרי הנוכחי, לאחר הדחת פטרונו – האחים המוסלמים – מהשלטון.

בנוסף, אובדן התמיכה הציבורית בחמאס נובע מהמשבר הכלכלי המתמשך ברצועת עזה, בשל סגירת המנהרות והמצור הקשה המוטל על הרצועה מצד מצרים. גם עבאס מבין, כי הוא איבד את תמיכת הציבור הפלסטיני, לאור היעדר תוחלת בדרכו המדינית, ובעיית הלגיטימציה של עבאס היא בראש ובראשונה בקרב קהל הבית שלו – ובעיקר צעירי פתח, שמאסו בו ובהנהגה שסביבו. בד בבד עבאס מונע מהתחושה, שהוא עלול להותיר מורשת של פיצול המחנה הפלסטיני.

אם אמנם מניע ההסכם הוא פנימי ונועד להרחבת בסיס הלגיטימציה של עבאס, אזי נדרש לברר על איזו לגיטימציה בדיוק מדובר ומה ההשלכות למדיניות החוץ. האם אכן מדובר בלגיטימציה המעצימה את מרחב התמרון המדיני שלו מול ישראל? האם כזו המעניקה לו גמישות לפשרות משמעותיות מבחינתו? הניסיון לתלות את מאמציו של עבאס ולהציגם כמאמץ או חוסר ברירה לצורך הרחבת בסיס הלגיטימציה מבית, פירושו תמיכה, גם אם לא מדעת, בעידוד ההסתה וטיפוח אתוס המאבק וההתנגדות. שיח השנאה בציבור הפלסטיני גורם להצרה ולצמצום של מרחב התמרון המדיני של עבאס, אבן ריחיים על צווארו, פרגמטי ככל שיהיה.

נדמה ששני גורמי הכוח בצד הפלסטיני מבינים את פוטנציאל ההתרסקות של ההסכמות, בגין הפערים העצומים ביניהם והסתירה הרעיונית העמוקה שבין האידיאולוגיה הדתית, הכלל אסלאמית של חמאס לבין האידיאולוגיה הלאומית של פתח. ההסכם לא משנה את מהותה של החמאס כארגון טרור ואין בו כדי להפוך את הרשות הפלסטינית, את אש"ף או את עבאס למי שמייצגים בסמכות וברשות גם את הפלסטינים ברצועת עזה. שלב הביניים הנוכחי – עד לביצוע ההסכם – הוא התקופה הקשה ביותר מבחינת חמאס, אשר מעניק לעבאס לגיטימציה מחודשת. מנגד, פתח ועבאס גוררים רגליים ומשהים את הקמת הממשלה תוך ניסיון למשוך ככל האפשר את חמאס במצב הביניים הנוכחי.

ממשלת הטכנוקרטים מהווה מנגנון שנועד לאפשר לשני הצדדים לדור לכאורה בכפיפה אחת, מבלי שמי מהצדדים יצטרך לוותר על האידיאולוגיה המכוננת שלו. המנגנון המוצע עלול להתברר כבעייתי ומסוכן מעצם פוטנציאל הלבנוניזציה הטמון בו. חמאס, כדוגמת חזבאללה בלבנון, יוכל להיות חלק ממנגנון מדינתי ושותף לממשלה, תוך שמירה על יכולותיו הצבאיות (ומנהיגי חמאס בעזה כבר הדגישו זאת!) ועל חופש הפעולה הצבאי באופן המשרת את האינטרסים האסטרטגיים החשובים לו. חשוב להדגיש, כי כל הסכמה בינלאומית לשעטנו כזה, תוך הישענות על משאלות לב בדבר הסיכוי להתמתנות של חמאס ביום שאחרי, טומנת בחובה את זרעי הפורענות למציאות בלתי נסבלת עבור ישראל. ניסיון ליחד את המקרה הפלסטיני על פני האחרים במרחב, הוא סוג של משאלת לב והתעלמות מהעומק האידיאולוגי הדתי שבתפישת העולם של חמאס.

אם וכאשר תתקדם מציאות של הסכם הפיוס, עלולה ישראל למצוא עצמה בפני בעיה מורכבת למול רצועת עזה. כיצד בדיוק תפעל ישראל מול עבאס, שמכוח ההסכם הופך לאחראי גם ברצועת עזה, במקרה של ירי רקטי מהרצועה? האם תיאלץ למתן תגובותיה אל מול טענות הקהילה הבינלאומית שתגובה חריפה מדי עלולה לפגוע ברשות הפלסטינית ובאחדותה השברירית? כיצד תוכל ישראל לנהל עם עבאס משא ומתן מדיני לצד דין ודברים בנוגע לטרור ולהתבססות תשתיות טרור ברצועת עזה ויתכן אף בגדה המערבית? יתרה מזאת, כיצד מתירים את הכשל הלוגי הקיים בשותפותו של ארגון טרור, המתנגד להסכמי אוסלו, בממשלה של ישות, שהוקמה מכוח אותם הסכמים?

עבאס מתכוון, כנראה, להציג ממשלת טכנוקרטים שתקבל את שלושת תנאי הקוורטט - נטישת הטרור והאלימות, הכרה בהסכמים קודמים והכרה בישראל, בנוסף להסכמה להמשך המשא ומתן המדיני עם ישראל בתנאיו. זאת, מבלי לאתגר את חמאס. בדרך זו, מצפה עבאס להעשיר את ארגו הכלים שלו כמייצג כלל העם הפלסטיני, דבר המעניק משקל ותוקף נוסף לפנייתו לזירה הבינלאומית להשגת הכרה רחבה במדינה פלסטינית ולהצבת אתגר לישראל.

למרות שסביר להניח שהפיוס לא יחזיק מעמד, מכיוון שחמאס לא יוותר על שלטונו ברצועה ולא יפרק את כוחו הצבאי וחזונו של עבאס – 'רשות אחת ונשק אחד' – לא ימומש, צריכה ישראל להיות חד משמעית בתביעתה שעל חמאס לקבל את תנאי הקוורטט. כל התפתלות מתוחכמת או העלמת עין טומנת בחובה את זרעי הפורענות ותוביל לשחיקה בהגדרת הקהילה הבינלאומית את חמאס כארגון טרור. דבר שעלול להעמיד את ישראל במציאות בה היא מואשמת בטרפוד מהלך ההתפייסות הפלסטיני, גם במצב שתיאלץ לפעול בעזה בעקבות טרור רקטי.

גישה אחרת להנעת התהליך המדיני

במידה ואכן תכונן ממשלת הסכמה של טכנוקרטים, אחת האופציות שעומדות בפני ישראל, היא מעבר משיח של התנגדות לפיוס לניסיון להניע מחדש את התהליך המדיני, אך עם שינוי מהותי במתכונת התהליך. הכוונה לעבור מדיון בסוגיות הקבע, בהן הפערים לא ניתנים לגישור בעתיד הקרוב, לבנייה הדרגתית של מציאות של שתי מדינות, תוך סיוע לפלסטינים בבניית ישות מדינית אחראית, יציבה ומתפקדת. במקרה כזה יכולה ישראל לתבוע אחריות של הרשות הפלסטינית ובעיקר של עבאס לרצועת עזה ולהציע להפוך את הרצועה לנדבך הראשון בתהליך מדורג של בניית המדינה הפלסטינית.

אם הממשלה בהנהגת עבאס תפעל בהגיון מדינתי, תוכיח מסוגלות ורצון לבניית הבסיס הראוי לישות מתפקדת, אז על ישראל להציב דרישה שהממשלה תתמקד בשלב ראשון בשיקומה של רצועת עזה ובפיתוחה, ובתוך כך שליטה של הרשות במעברים לרצועה. אם תפגין הממשלה הפלסטינית את הרצון והיכולת, ובד בבד תפעל בנחישות למיגור תשתיות הטרור והתשתיות הצבאיות הלא מדינתיות ברצועת עזה, יכונן השלב השני – בהירתמות הקהילה הבינלאומית, ישראל והעולם הערבי – לסייע בתהליכי הבנייה ובכללם נמל ימי (עם סידורי הביטחון המתחייבים). בשלב השלישי, לאחר התקדמות מוכחת, יופנו מאמצי הפיתוח לגדה המערבית, בשטחי C, לצורך בניית והקמת תשתיות כלכליות ואף הקמתם של מרחבים עירוניים חדשים, בהם תשוקם אוכלוסיית הפליטים ממחנות פליטים בגדה המערבית שהתנאים בהם קשים במיוחד.

לסיכום, ככל שהתרחיש נראה דמיוני, מן הראוי שממשלת ישראל לא תתנגד לעיקרון הפיוס, אלא תעמיד מולו גישה אחרת להנעת התהליך המדיני תוך התניה, כי חמאס יקבל את שלושת תנאי הקוורטט וכי ממשלת הרשות תהייה בעלת המונופול על הכוח ועל הטריטוריה הנתונה לשליטתה.